

JUBILARNI SVEZAK »HISTORIJSKOG ZBORNIKA«
GODINA XIX—XX, 1966—67

Spomenutim je sveskom »Historijskog zbornika« Povijesno društvo Hrvatske obilježilo dvostruki jubilej: dvadesetogodišnjice izlaženja HZ-a i uredničkog rada prof. dra Jaroslava Šidaka. Stoga se na čelu sveska nalazi posveta kojom Upravni odbor PDH izražava priznanje prof. Šidaku. Uvodni je prilog »Bibliografija radova prof. dr Jaroslava Šidaka« (1—8), sređena po godinama (1937—1968), potpuna i precizna, dok »Sadržaj 'Historijskog zbornika' I—XX (1948—1967)«, sređen prema autorima, zaključuje jubilarni svezak (671—699). U ovom kontekstu treba zabilježiti i »Izvještaj Upravnog odbora Povijesnog društva Hrvatske (Godišnja skupština 20. I 1967)«, za razdoblje 1965—67, iscrpan i vrlo informativan sastav Ivana Kampuša (653—667). Izvještaj spominje riječku podružnicu kao jednu od najaktivnijih, a uključuje i zasebne izvještaje Povijesnog društva Istre i Podružnice Rijeka.

Unutar većeg opsega jubilarnog sveska (701 str.) nalazi se i obilat sadržaj, komponiran u sklopu standardnih rubrika HZ-a (rasprave i članci — rubrika bez naslova, Građa, Diskusija, Ocjena i prikazi, Bilješke). Prilozi obuhvaćaju povijesnu tematiku od antike do II svjetskog rata. Prikazat ćemo ih vremen-sko-tematskim slijedom unutar rasporeda po rubrikama.

Rasprave

Antička je problematika zastupana radom Duje Rendića-Miočevića, »Ilirski vladari u svjetlu epigrafskih i numizmatičkih izvora« (295—310). Njime autor pridonosi razjašnjavanju kronologije i genealogije ilirskih vladara, a i ilirskih političkih relacija. Ta je problematika uvelike vezana uz jadranski pojas naše zemlje.

Dva priloga hrvatskoj povijesti ranog srednjeg vijeka pripadaju također, u znatnoj mjeri, području pomoćnih historijskih nauka. Povijesno-geografska rasprava Relje Novakovića, »Još o nekim pitanjima teritorijalnog prostiranja Srbije i Hrvatske sredinom X stoljeća« (265—293), pripada nizu srodnih radova tog autora. Minucioznom geografskom analizom povijesnih izvora (Konstantin Porfirogenet u prvom redu) autor nastoji odrediti hrvatsko-srpske odnose u zoni između Vrbasa i Drine (u osnovi), što je važno za razumijevanje odnosa hrvatsko-srpskog sklopa južnoslavenskih zemalja sa susjednim silama. Hipoteze ukazuju na vezu spomenutog područja s Hrvatskom, no precizno se mogu dati, što autor i čini, samo pitanja koja treba dalje rješavati. Opsežna »Diplomatička analiza isprava iz doba narodne dinastije« Nade Klaić dana je u dva dijela (HZH 1965. 141—188 i HZ 1966—67, 225—263). Veći kritičko-analitički historiografski uvod ukazuje na znatnu kontrolverznost problematike. Analiza isprava provedena je prema elementima isprava (protokol s invokacijom, datacijom i intitulacijom; tekst s arengom, notifikacijom i naracijom, dispozicijom i sankcijom; eshatokol s koroboracijom). Autorica zatim upozorava na pitanja jezične analize i pravne dokazne snage isprave. Zaključak je dosta sažet (260—263), a zanimljiv je jer ukazuje na konzekvencije provedene diplomatske analize u tumačenju povijesti. Isprave su pretežno falsifikati iz kasnijeg vremena (XII—XIV stoljeće), no u njima postoji stvarna povijesna jezgra, što omogućava rekonstrukciju redosljeda hrvatskih vladara u XI te dijelom i u X stoljeću, a u nekoj mjeri i njihovih stvarnih političkih odnosa, kod čega se niz ustaljenih predodžbi mora mijenjati. Neki vladari u novom osvjetljenju »gube«, neki »dobivaju«, umjesto već u X st. uspostavljenog jedinstva dvaju bitnih povijesnih struktura na hrvatskom prostoru — bizantske Dalmacije i hrvatske države — nalazimo složenije odnos različitih političkih snaga, no zato se otkrivaju nove mogućnosti povijesnih saznanja.

Suženi prostor sjeverozapadne Hrvatske u XVI st. zajednička je podloga slijedećih dvaju radova. Jedan od njih je prilog privredno-društvenoj povijesti Zagreba — to je rad Ivana Kampuša: »Prilog poznavanju tridese-

tine u XVI st. (s osobitim obzirom na registre prihoda od tridesetine zagrebačkih trgovaca i račune zagrebačkog Gradeca)» (195—223), u kojemu autor niže i sumira, dijelom i tabelarno, brojne podatke, no ukazuje ukratko i na značenje te carine na robu i stoku trgovaca u vanjskim odnosima Gradeca. Drugi je rad autora Josipa Adamičeka: *Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo uoči seljačke bune 1573*» (141—149), te predstavlja prilog društveno-ekonomskim odnosima na selu (na primjeru jednog od najvećih posjeda u sjeverozapadnoj Hrvatskoj), a ujedno pripada grupi autorovih radova koji su unaprijedili poznavanje Seljačke bune iz 1573.

Juraj Križanić, ličnost koja ulazi i u hrvatsku i u rusku povijest pripada XVII. stoljeću. Ovdje treba upozoriti na zanimljiv historiografski pregled A. L. Goljdberga, *Juraj Križanić u ruskoj historiografiji*» (129—140). Budući da autor nije spomenuo svoj vlastiti, značajni udio, to je učinio J. Šidak (*Prinos A. L. Goljdberga proučavanju Jurja Križanića*, 570—572).

Igor Karaman je objavio *Prilog za povijest Senja i Karlobaga u drugoj polovici XVIII stoljeća*» (103—127). Upozorivši na širi povijesni kontekst i na literaturu i arhivsku građu o Senju, autor iznosi podatke o privrednim pitanjima u razdoblju od 1752 do 1776, kada se nalazio u sastavu tzv. Austrijskog primorja, kao i Karlobag (od 1754), ponajviše se zadržavajući na nastojanjima oko unapređenja pomorske i kopnene trgovine. Međutim, upravo odvajanje obalnog pojasa od zaleđa nije omogućilo primorskim lukama neki napredak. Povratak Hrv. primorja Hrvatskoj (no Senj i Karlobag su pripali Vojnoj krajini) bilo je povoljnije rješenje, pogotovo kad je 1775—1779. sagrađena dobra Jozefinska cesta Senj—Karlovac. Doba napretka traje do izgradnje željezničkih pruga; ova izgradnja odvija se nepovoljno za senjske interese, te Senj ne uspijeva riješiti pitanje željezničkog spoja.

Dva se priloga bave poviješću Hrvata u Bosni. Muhamed Hadžijahić iznosi *Jedan neostvareni nacionalnopolitički projekt u Bosni iz g. 1853*» (87—102). Upozorava na oscilacije u odnosu naših naroda prema Austriji i Turskoj (od borbe do suradnje), daje zanimljiv prikaz pogleda Ante Starčevića na Tursku, pa opisuje akciju u krugu bosanskih Hrvata (franjevci) da se u Sarajevu osnuje štamparija i pokrenu novine. Autor komentira, prema Starčeviću, zamisao o reformama za koje bi se list založio, upozoravajući da se u tim nakanama kriju i radikalnije tendencije.

Moderna politička aktivnost bosanskih Hrvata razvija se postepeno nakon okupacije Bosne i Hercegovine, kako pokazuje rasprava Mirjane Gross, *»Hrvatska politika u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1914«* (9—68). To je prvi znanstveni rad o toj temi, a pripremljen je zbog potreba pisanja *»Povijesti hrvatskog naroda g. 1860—1914«* (J. Šidak — M. Gross — D. Šepić, u izdanju *»Školske knjige«*, Zagreb 1968). Sve do početka XX st. hrvatsku politiku vode franjevci, zatim se postepeno javlja veći udio građanstva i građanske inteligencije, što je u skladu s društvenom strukturom Hrvata u Bosni i Hercegovini. Zbog toga se i raznovrsnost političkih tendencija pojavljuje u kasnijim fazama (u prvom redu pravaštvo i klerikalizam, te omladinski pokret uoči svjetskog rata). Rasprava pruža veoma koristan osnovni pregled političkih tendencija i važnijih pojava u političkoj djelatnosti, dakako u sklopu građanske politike (relativno znatno sudjelovanje Hrvata u radničkom pokretu u Bosni i Hercegovini predstavlja posebnu problematiku).

Nastavljajući s proučavanjem hrvatske građanske politike 1918—1928. god. Marijan Matković je opisao *»Šurminovu akciju za osnivanje Hrvatske narodne stranke«* (69—85), pokušaj — 1923—1925. godine — da se velikom utjecaju Radićeve stranke (HRSS) suprotstavi neka druga, monarhistička i sa srpskim radikalima povezana kombinacija u Hrvatskoj, što bi ujedno poslužilo i obračunavanju s Pribičevićevom strankom (Samostalna demokratska stranka). Pokušaj s novom strankom u burnim političkim zbivanjima onoga vremena nije uspio.

Grada

»Prilog proučavanju mera za vino u Dubrovniku u XIV veku« Dušanke Dinić-Knežević (419—427) pripada području pomoćnih historijskih nauka (meteorologija), a pridonosi, razumljivo, i boljem poznavanju dubrovačke trgovine.

Tumačeći »Jedan mletački dokument o Nelipčićima« (413—418), Bariša Krekić razjašnjava neke kronološke i genealoške pojedinosti korisne za potanje poznavanje plemićke obitelji koja je imala važnu ulogu u južnoj hrvatskoj povijesti XIII i XIV stoljeća.

Pod upitnim naslovom »Pakrački ili Cernički sandžak« (409—412) T. Mažuran pridonosi razjašnjavanju turske državne organizacije na krajnjoj zapadnoj međi njihova napredovanja u sjevernoj hrvatskom prostoru između Save i Drave u XVI stoljeću. Riječ je o sjedištu pograničnog sandžaka u zapadnoj Slavoniji i Moslavini, koje se premještalo prema napretku ili stagnaciji turskog ratovanja.

U ovom svesku HZ-a ima i korisne biografske građe o nekoliko istaknutih ličnosti XIX stoljeća. Slavko Gavrilović objavljuje »Brlićeva i Tkalčeva pisma patrijarhu Rajačiću i Garašaninu (1849—52)«, (405—408) koja pridonose proučavanju hrvatsko-srpskih odnosa u to povijesno značajno doba. »Prilozi za biografiju Ivana Kukuljevića« Vasilija Krestića (393—404) pridonose osvjetljavanju političke atmosfere u Zagrebu god. 1862. Ruski historičar Ivan Očak donosi »Građu za povijest hrvatsko-ruskih veza u drugoj polovini XIX stoljeća« (369—391). Radi se o pismima I. Kukuljevića, E. Kvaternika, M. Mrazovića i I. Perkovca, F. Račkog i B. Šuleka, koja su upućena ruskim znanstvenicima, slavistima N. A. Popovu i I. I. Sreznjevskom, a sadrže niz podataka za hrvatsku političku i kulturnu povijest druge polovine XIX stoljeća.

»Dva priloga hrvatskoj povijesti od 1868—1871« Jaroslava Šidaka (341—368) sadrže pismo M. Mrazovića J. J. Strossmayeru od 22. II 1868. i pisma E. Kvaternika E. Halperu od 6. i 7. VIII 1871. u potpunom i preciznom izdanju, uz minucioznu historijsku i historiografsku analizu. Ta su pisma važni izvori za politiku Narodne stranke u doba Hrvatsko-ugarske nagodbe (posebno za veze sa Srbijom), odnosno za krizu unutarnjih odnosa u Stranci prava uoči Rakovice (a posebno i za problem socijalne orijentacije pravaša).

Ivan Čizmić piše »O atentatu Stjepana Dojčića na komesara Ivana bar. Škerleca 1913« (333—339), te donosi podatke o atentatoru koji je tada radnik — iseljenik u SAD, o prilikama i poticajima u tamošnjoj hrvatskoj sredini relevantnima za njegovu odluku o atentatu, te o pozitivnom odjeku atentata kod hrvatske javnosti u Americi.

Ljubo Boban donosi »Memorandum R. W. Seton-Watsona o prilikama u Jugoslaviji (1936)« (311—322). U uvodu utvrđuje povijesni kontekst kojemu pripada memorandum kao koristan izvor za politička shvaćanja i tendencije njegova autora, koji je kroz više desetljeća važna ličnost u britansko-jugoslavenskim odnosima.

Diskusija

I ta je rubrika, kojoj HZ redovito posvećuje pažnju, obilna i raznovrsna. Josip Lučić raspravlja »O nekim problemima najstarije dubrovačke povijesti« (531—537) u povodu rada Grge Novaka »Dubrovnik od najstarijih vremena do početka VII stoljeća (do propasti Epidauruma)«, ističući vrijednost tog rada a potičući daljnje razjašnjenje pojedinih pitanja.

Rad na srednjovjekovnoj hrvatskoj povijesti popraćen je intenzivnim i oštrim polemikama između svih njenih istraživača, kako to pokazuje i zajednički prilog Boga Grafenauera i Nade Klaić, »Pripombe 'dvema torzoma' (= nedokončanima deloma) o srednjeveški hrvatski zgodovini« (517—535). Autori polemiziraju s radom J. Lučića »Dva torza o srednjovjekovnoj hrvatskoj

povijesti«. Polemika se vodi u prvom redu oko »Qualitera«, dakle oko jednog od najsloženijih i najdalekosežnijih problema hrvatske medievistike (»12 plemena« hrvatskog plemstva). S »Nekoliko riječi o kartularu samostana sv. Marije u Zadru« (501—515), N. Klaić je povela diskusiju s mišljenjem Viktora Novaka (»Zadarski kartular samostana sv. Marije«) o kartularu kao povijesnom izvoru, zastupajući koncepcije koje nalazimo i u njenoj već spomenutoj diplomatskoj raspravi.

Raspravljajući, u povodu radnje A. Mladenovića (Prilog proučavanju razvitka naše ćirilice), »O nekim problemima razvitka ćirilske minuskule ('bosančice')« Tomislav Raukar (485—499) pridonosi znanstvenom osvjetljavanju brzopisne varijante ćirilice koja se koristi od XV do XIX st. na zapadnom području ćirilice, u Bosni i Hercegovini, srednjoj Dalmaciji (s Poljicima), na dubrovačkom području, u Boki Kotorskoj i dijelu Crne Gore, te predstavlja ujedno i dio hrvatske kulturne baštine.

»Jedan prilog naseljavanju Istre u XVII stoljeću« Miroslava Bertoše (467—473) kritički prosuđuje članak Gligora Stanojevića »Naseljavanje Istre u XVII vijeku s osvrtom na iseljavanje iz Crne Gore i Crnogorskog primorja«, te ukazuje na činjenicu da je autor iznio nove podatke, ali je pogrešno postavio ključne povijesne probleme Istre. Literatura koju autor koristi nepotpuna je i jednostrana (nije uzeta u obzir hrvatska historiografija), on izvlači neuvjerljive ili pogrešne zaključke iz nedovoljnog broja podataka (što M. Bertoša iscrpno analizira,) pretjeruje u ocjeni značenja naseljavanja Istre i drugih naših krajeva u XVII st. pa time u izvjesnoj mjeri negira ranije slavensko i pretežno hrvatsko obilježje Istre, uvelike griješi u istarskom nazivlju, tako da taj rad nije doprinos razjašnjavanju istarske prošlosti. M. Bertoša ujedno objašnjava više pitanja društvenog i privrednog stanja Istre u to doba.

U HZ-u se razvila i diskusija o politici Narodne stranke u osobito važnom razdoblju 1866—1870, kao proširenje diskusije o jugoslavenskoj građanskoj politici u odnosu prema Slovincima god. 1870. (konferencija jugoslavenskih političara u Ljubljani), koja se već niz godina vodi među slovenskim historičarima. Nakon što je Vera Ciliga objavila u HZ-u 1964. radnju »Narodna stranka i južnoslavensko pitanje (1866—1870)«, Dušan Kermauner, jedan od sudionika spomenute diskusije, otpočeo je u HZ-u 1965. polemiku napisom »O najnoviji apologiji hrvaške narodne stranke«. U HZ-u 1966—67. V. Ciliga mu odgovara napisom »O nekim 'apologetskim' prikazima u povijesti« (447—465). Usprkos osobne zaoštrenosti, ta će polemika pomoći osvjetljavanju hrvatske građanske politike u početnoj fazi dualizma.

U povodu knjige talijanskog historičara A. Tamborre »Imbro I. Tkalac e l'Italia«, Ljerka Kuntić raspravlja »O nekim problemima djelatnosti I. I. Tkalca u emigraciji«, (429—426), i time pridonosi boljem poznavanju neke značajne ličnosti XIX st. koja pripada i hrvatskoj i talijanskoj povijesti.

Ocjene i prikazi

I ova, uvijek pažljivo uređena rubrika donosi zanimljivih priloga. To su skupni prikazi: »Prilozi za povijest jugoslavenskih naroda u Zborniku 'Slavenski preporod'« (T. Macan, 565—569), »Radovi Zlatka Vince o povijesti književnog jezika i pravopisa u Dalmaciji« (T. Ganza Aras, 559—565); Znanstveno savjetovanje o 130-godišnjici Hrvatskog narodnog preporoda (J. Šidak, 557—559; referati su bili objavljeni u »Kolu« 1966, br. 8—9—10, pa J. Šidak iznosi o pojedinim priložima niz kritičkih napomena); Aneksija Bosne i Hercegovine u novijoj jugoslavenskoj historiografiji (R. Lovrenčić, 551—556; manjka osvrt na radove o odnosima naših socijalističkih pokreta prema aneksiji). — Mnogo informacija sadrže i prikazi časopisa i zbornika: Radovi Instituta JAZU u Zadru XI—XII (J. Lučić, 593—597), Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku X—XI, 1962—63 (obj. 1966; J. Lučić, 597—599), Historijski prilozi u »Zadarskoj reviji« XIV—XV, 1965—66 (T. Macan, 618—620), Historijski prilozi u »Sinjskoj spomenici« (T. Macan, 604—606), Putovi revolucije 1963—1966 (V. Oštrić, 606—617), Zbornik radova iz pravne historije

posvećen Albertu Vajsu (N. Engelsfeld, 599—603). — Zanimljivi su i osvrti na knjige: *Stanko Guldescu, History of medieval Croatia* (J. Lučić, 575—578; knjiga je radena po koncepcijama koje nisu aktualne u suvremenoj hrvatskoj medievistici), *Georgije Ostrogorski, Serska oblast posle Dušanove smrti* (B. Krekić, 584—588); *Jovanka Kalić-Mijušković, Beograd u srednjem veku* (N. Dinić-Knežević, 578—580). — Iz periodike je prikazan rad ruske historičarke E. S. Makove o zagrebačkoj trgovini u XVI st. (I. Kampuš, 572—574). — Šire je zabilježen »Moskovski simpozij o agrarnoj povijesti Istočne Evrope« (J. Lučić, 581—584). — Od djela iz opće povijesti zabilježene su kritički »Tri biografije o B. Mussoliniju« (A. P. Chand, Indijac, suradnik Filozofskog fakulteta u Zagrebu; interesantan osvrt na tri knjige engleskih autora), te djelo M. Zöllera i K. Leszczyńskog »Fall 7« (V. Strugar, 549—551; radi se o problematici njemačkih ratnih zločina u II svjetskom ratu na Balkanu i u Norveškoj).

Bilješke

Treba istaći raznovrsnost kratkih priloga u toj rubrici. U jednim se razjašnjavaju pojedina manja povijesna pitanja: O autorstvu pjesme »Spahija i kmet« (J. Šidak), Je li Ivan Kitionić hrvatski ili mađarski pisac? (V. Bayer). — Prikazane su pojedine knjige: Ivan Ostojić, Benediktinci u Hrvatskoj, I—III (N. Klaić; djelo je i prinos povijesti Krka); M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, III (T. Raukar); Zvonimir Doroghy, Blago latinskog jezika (V. Vratović). — Radovi u periodici: I. Božić, Prevlaka — Tumba (J. Lučić; radi se o benediktinskoj problematici u Boki Kotorskoj); Novi bizantski dokument XIII st. iz dubrovačkog arhiva (J. Lučić), Mate Hraste, Govori jugozapadne Istre (J. Šidak; važno i za problematiku o kojoj, u povodu rada D. Stanojevića, raspravlja M. Bertoša). — Zanimljive su bilješke u vezi s jubilejom sigetske bitke (1566—1966): s izložbom povijesti grada Sigeta (I. Bach), Szigetvár Bibliográfia i naučnim skupom o sigetskoj bitci (J. Šidak). — Notirani su i naučni skupovi u povodu 900-godišnjica samostana sv. Marije u Zadru i Šibeniku. — Od inozemnih skupova zabilježen je simpozij o ideji slavenske uzajamnosti u sredini XIX st., u Bratislavi, (J. Šidak) i seminar »Donauram — gestern, heute, morgen«, u Beču, (J. Šidak). — Zanimljiv je kritički osvrt A. P. Chanda na jednu temu iz opće povijesti, naime na esej Milorada Ekmečića »Džavaharlal Nehru i indijska baština etičke politike«. — Više drugih bilježaka o inozemnoj literaturi nećemo posebno spominjati, no one neće izmaći pažljivijem čitaocu HZ-a. — Na kraju još treba spomenuti da »Rad Odsjeka za povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu« J. Šidaka pruža interesantne obavijesti o suradnicima Odsjeka i njihovim radnim područjima.

Zaključujući ovaj informativni pregled valja reći da jubilarni svezak HZ-a potvrđuje dosada već postignute vrijednosti. HZ je pažljivo ureden, okuplja afirmirana imena hrvatske historiografije, privlači i suradnju drugih jugoslavenskih te inozemnih povjesničara, omogućava i suradnju mlađih proučavalaca povijesti. Pridonosi razvitku svih područja nacionalne povijesti u razdobljima koja su danas obuhvaćena povijesnim istraživanjima. Uz iznošenje složenijih rezultata znanstvenog istraživanja, brižljivo potiče znanstvene diskusije, te kritičko i informativno praćenje historiografije u širokom izboru domaćih i inozemnih edicija i radova. HZ je jedno od osnovnih uporišta historijskog rada u Hrvatskoj. Treba još istaći i ovo: većina je priloga rezultat specijalnog istraživačkog interesa, no može se reći da nema priloga u kojemu nastavnik povijesti s dubljim interesom za svoju struku, a i drugi čitaoci skloni aktivnom odnosu prema historiji, ne bi mogli naći korisnog i zanimljivog materijala.

Vlado Oštrić

**KRČKI
ZBORNIK**

1

**KRK
1970**

KRČKI ZBORNIK

POVIJESNOG DRUŠTVA OTOKA KRKA
PODRUŽNICE POVIJESNOG DRUŠTVA HRVATSKE

SVEZAK 1

Urednički odbor:

dr BRANKO FUČIĆ
PETAR STRČIĆ (glavni urednik)

dr NIKOLA ŠPANJOL

RIKARD ŽIĆ
RUDOLF ŽIĆ

Ovaj je svezak uredio:
PETAR STRČIĆ

Nacrt korica:
dr BRANKO FUČIĆ